

RIKOKSEN UHRIN ASEMA

Materiaalipankki apuna uhrin kohtaamisessa

Lilli Kero

9/2017

Tiivistelmä

Tekijä Lilli Kero	Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike Poliisi AMK	
Julkaisun nimi Rikoksen uhrin asema: Materiaalipankki apuna uhrin kohtaamisessa	Julkisuusaste Julkinen	
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi Antti Jääskeläinen, Pauliina Potila	Opinnäytetyön muoto Toiminnallinen opinnäytetyö	
<p>Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäyte, jonka tuotoksena on tehty materiaalipankki verkkoalusta Moodleen. Materiaalipankki on koottu työkaluksi poliisimiehille, jotta he osaavat kohdata uhrin muuttuneen rikosuhridirektiivin vaatimuksien mukaisesti.</p> <p>Kehittämistyön tuloksena syntyneeseen materiaalipankkiin on koottu työn tekohetkellä ajantasaisia ohjeistuksia, uhrille jaettavaa materiaalia sekä vastauksia rikostutkijoiden yleisimpiin kysymyksiin. Materiaalit on koottu poliisin tarpeiden näkökulmasta ja ne on pyritty esittämään mahdollisimman selkeällä tavalla.</p> <p>Direktiivit ovat Euroopan unionin yksi lainsäädäntömuoto. Direktiivit velvoittavat jäsenmaita muuttamaan kansallista lainsäädäntöä siten, että se vastaa direktiivien asettamia vähimmäisvaatimuksia. Rikosuhridirektiivi muuttui vuoden 2016 alussa ja sen mukana tuomat lakimuutokset astuivat voimaan saman vuoden maaliskuussa. Uhidirektiivin tarkoitus on taata rikoksen uhrille tietoa, tukea ja suojelua koko rikosprosessin ajan sekä sen jälkeen.</p> <p>Poliisin työn kannalta suurimmat muutokset on tullut esitutkintalakiin ja oikeudenkäymiskaareen. Muutosten myötä poliisin on kiinnitettävä aiempaa enemmän huomiota uhrin oikeuksiin, uhrin tukipalveluihin ohjaamiseen sekä uhrin suojelutarpeen kartoittamiseen ja mahdollisten suojelutoimien toteuttamiseen.</p>		
Sivumäärä 30 + 2	Tarkastuskuukausi ja vuosi syyskuu 2017	Opinnäytetyökoodi (OPS) AMK2015ONT
Avainsanat rikosuhridirektiivi, uhidirektiivi, uhri, rikoksen uhri		

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	3
2. RIKOSUHRIDIREKTIIVI.....	5
2.1 Uhrina vai epäiltynä?	5
2.2 Rikosuhridirektiivi pääpiirteissään	6
2.2.1 Uhrin oikeus saada tietoa ja tukea.....	7
2.2.2 Uhrin tiedonsaanti oikeus.....	7
2.2.3 Uhrin oikeudet rikosilmoituksen teon yhteydessä	8
2.2.4 Tietojen saanti käsittelyvaiheessa	8
2.2.5 Tulkkaus- ja käännösoikeus	9
2.2.6 Uhrille suunnattujen tukipalveluiden käyttäminen	10
2.2.7 Tukipalvelujen tarjoama tuki	10
2.2.8 Uhrina rikosprosessissa.....	11
2.2.9 Uhrin suojelutoimet.....	12
3. RIKOKSEN UHRIN TUKIPALVELUT	14
3.1 Rikosuhripäivystys RIKU.....	14
3.2 Muita rikoksen uhrin tukipalveluita.....	16
4. RIKOSUHRIDIREKTIIVIN TUOMAT MUUTOKSET.....	19
4.1 Rikosuhrimaksu	19
4.2 Uhrin tunnistaminen	20
4.3 Tukipalveluihin ohjaaminen.....	21
4.4 Muut ilmoitukset	22
4.5 Lapsen kuuleminen.....	23
5. OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	24
5.1 Ideasta opinnäytteeksi	24
5.2 Haastatteluista ja verkkoalustasta	25
5.3 Tutkimusmenetelmät.....	26
6. POHDINTA	28
LÄHTEET	29
LIITEET	

1. JOHDANTO

Olkoonkin, että Suomea pidetään yhtenä maailman turvallisimmista maista, voit sinä, perheen jäsenesi, naapurisi tai kuka tahansa joutua äkkiarvaamatta rikoksen uhriksi. Uhriksi joutuminen voi muovata elämää yllättävän rajustikin. Rikoksella aiheutunut haitta voi olla fyysinen, psyykkinen tai taloudellinen. Arjessa selviytyminen voi uhriksi joutumisen jälkeen joutua koetukselle. Uhrin voimat voivat olla vähissä hänen tuntiessaan mahdollisesti häpeää, syyllisyyttä tai muuta oireilua tapahtuneen johdosta.

Jotta rikokset voidaan mahdollisimman hyvin selvittää, ja uhrin elämä pääsee jatkumaan normaalisti, on tärkeää, että uhri saa tukea, tietoa ja suojelua. Tämän lisäksi uhrin tulee tulla ymmärretyksi sekä ymmärtää rikoksen merkitys ja sen mukanaan tuoma rikosprosessi. Poliisin kannalta on tärkeää, että uhri selviytyy rikosprosessista siten, että esitutkinta pystytään toteuttamaan.

Monille rikostyypeille on yleistä, että niillä on kohde, jolle vahinkoa aiheutetaan tavalla tai toisella. Kohteena voi olla joko omaisuus, oikeushenkilö tai luonnollinen henkilö. Opinnäytetyöni käsittelee luonnollisen henkilön joutumista rikoksen kohteeksi. Näitä vahinkoa kokeneita henkilöitä voidaan nimittää rikoksen uhreiksi. Rikoksen uhriksi joudutaan mm. omaisuus-, väkivalta-, liikenne- ja seksuaalirikoksissa.

Viranomaisen näkökulmasta rikoksen uhrin auttamisella on iso rooli. Uhrin ohjaaminen tukipalvelujen pariin on yhteiskunnallisesti merkityksellistä toimintaa. Kun rikoksen uhri saa tarvittavaa tukea ja ohjausta tukipalveluiden parista, hän kykenee paremmin toimimaan osana rikosprosessia. Tukipalveluihin ohjaamisella voi olla myös ennalta estävä vaikutus. Esimerkiksi lähisuhdeväkivaltatapauksissa uhri voi saada tukipalveluista apua siihen, ettei joudu toistuvasti saman tyyppisen rikoksen uhriksi.

Rikoksen uhrin asemaa on pyritty parantamaan kansallisella lainsäädännöllä. Pohjana kansalliselle lainsäädännölle voidaan pitää Euroopan Unionin direktiiviä 2012/29/EU. Tämä rikosuhridirektiivinäkin tunnettu direktiivi velvoittaa jäsenmaita takaamaan uhrille asianmukaiset oikeudet koko rikosprosessin aikana sekä ennen sitä että sen jälkeen. Tässä opinnäytetyössä teoreettisen viitekehyksen muodostaakin kyseinen rikosuhridirektiivi.

Uhridirektiivi uudistui vuonna 2012. Suomessa se alkoi velvoittamaan esitutkintaviranomaisen ja eri oikeusasteiden toimintaa maaliskuussa 2016. Poliisin työn kannalta muutokset näkyvät selvimmin esitutkintalaissa. Rikosprosessiin vaikuttavia muutoksia on tullut myös esimerkiksi oikeudenkäymiskaareen.

Aihe on ajankohtainen ja mielenkiintoinen, joten tartuin siihen Elise Majanderin innoittamana. Muuttuneesta direktiivistä on laadittu täysin oikeustieteellinen opinnäytetyö (Kumpuniemi 2017), joten päätin ottaa omaan työhöni käytännönläheisen lähestymistavan. Kumpuniemi lähtee omassa työssään liikkeelle siitä, mitä lainsäätäjä on muutoksilla tarkoittanut ja miten muutokset ovat lopulta syyttäjän toiminnassa näkyneet.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selkiyttää poliisin muuttuneita velvollisuuksia uhrin kanssa toimiessa. Tavoitteeni on luoda tiivis tietopaketti kirjallisuuden ja haastattelujen pohjalta. Toiminnallisena osuutena tavoitteeni on saada aikaan ajantasainen materiaalipankki verkko-oppimisalustalle poliisimiehien hyödynnettäväksi.

Opinnäytetyöni käsittelee muuttuneen uhridirektiivin keskeisen sisällön ja sen mukanaan tuomat käytännön toimenpiteet, jotka velvoittavat poliisimiestä esitutkintaa suorittaessa. Opinnäytetyön toiminnallisena osuutena loin Moodle-pohjaisen verkkoalustan, johon olen koonnut keskeistä tietoa uhrin kohtaamisesta ja siinä huomioitavista asioista. Verkkomateriaaliin pääsevät käsiksi kaikki poliisimiehet jokaiselta poliisilaitokselta ympäri Suomen.

2. RIKOSUHRIDIREKTIIVI

Perinteisesti rikoksen uhri mielletään henkilöksi, joka on kokenut jotakin paha. Tämä koettu paha voi liittyä joko henkiseen tai fyysiseen kärsimykseen. Suomessa lainsäädäntö käyttää rikoksen uhriksi joutuneesta termiä asianomistaja. Työssäni käsittelen molempia termejä (uhri ja asianomistaja) riippuen siitä, kumpi asiansyhteyden paremmin sopii. Kokemukseni mukaan poliisilaitoksilla puhutaan ainoastaan asianomistajista (rikosprosessiin liittyvä termi) oli kyseessä minkälainen rikos tahansa.

Uhri mielletään usein varovaiseksi kansalaiseksi, jonka elämä on hallinnassa eikä uhriksi joutuminen aiheuta hänessä siten liikaa kostonhalua tai suuttumusta. Usein ihanteellisena uhrina pidetään keski-ikäistä naista. Rikoksen tekijä puolestaan mielletään maskuliinisuutta korostavaksi, ronskiksi mieheksi. Mitä tapahtuu, jos asetelma onkin päin vastainen? Osaammeko kohdata työssämme rikoksen uhrin hänen ulkoisesta habituksestaan tai yhteiskunnallisesta asemastaan riippumatta ihmisarvolle sopivasti ja lakien edellyttämällä tavalla? (Laine 2016, 34.)

2.1 Uhrina vai epäiltynä?

Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen yliopettaja Matti Laine kertoo, että yleisestä oletuksesta huolimatta korkeampi riski joutua rikoksen uhriksi on monilla erityisryhmillä, kuten vangeilla, asunnottomilla ja päihteiden käyttäjillä. Laineen siteeraus: ”kerran rikosentekijä, aina uhri”, tuo esille päällekkäisroolituksen uhrin ja tekijän välillä. (Laine 2016, 34.) Mielestäni päällekkäisroolitus näkyy hyvin jo ruohonjuuritasolla, poliisin päivittäisessä kenttätoiminnassa. Poliisin kanssa asioivat henkilöt ovat varsin usein ennalta tuttuja ja olleet siten jo uhrina tai tekijänä aiemmissa rikosasioissa. Tätä työharjoittelusta saatua näkemystä tukee Smolejin (2014) tutkimus.

Smolejin (2014) väkivaltarikostutkimus vahvistaa Laineen (2016) näkemyksen päällekkäisestä roolituksesta. Smolejin tulokset osoittavat, että ”poliisin vanhat tutut” esiintyvät usein myös itse uhreina. Yli puolet Smolejin tutkimista uhreista ovat tai ovat olleet itsekin epäiltynä väkivalta- tai omaisuusrikoksista. Smolejin mukaan toistuvan väkivallan uhriksi joutumiseen voidaan lähes poikkeuksetta liittää alkoholi tai muut

päihdeet. Joko uhrilla tai tekijällä on Smolejin tutkimuksen mukaan usein päihdeongelma. (Smolej 2014, 31–34.)

Rikosten uhrien ja tekijöiden päällekkäinen roolitus ajaa siihen, että auttamalla rikoksen tekijöitä autamme vääjäämättä myös niiden uhreja (Laine 2016, 35). Tämän lisäksi on muistettava ottaa huomioon myös ns. viattomat uhrit, jotka esiintyvät aineistossa pelkästään uhrina, esimerkiksi perheväkivallan tai omaisuusrikosten muodossa.

2.2 Rikosuhridirektiivi pääpiirteissään

Rikosuhridirektiivillä säädetään rikoksen kohteeksi joutuneen uhrin oikeuksista saada tietoa, tukea ja suojelua asemansa edellyttämällä tavalla. Uhidirektiivi asettaa Euroopan unionin jäsenvaltioita koskevat vähimmäisvaatimukset, joiden mukaan uhrin on saatava tietoa ja tukea rikosasiassa. Uhidirektiivi koskettaa kaikkia Euroopan unionin jäsenvaltioita. Tämä direktiivi sisältää yhteensä 32 artiklaa, jotka ovat jaettuna kuuteen erilliseen lukuun. (Direktiivi 2012/29/EU, 1 Luku 1 artikla.) Euroopan unioni velvoittaa jäsenvaltioitaan muokkaamaan kansallista lainsäädäntöä siten, että se vastaa direktiivien sisältöä. (Rikosuhripäivystys 2017.)

Suomen lainsäädäntöön on tullut uhidirektiivin myötä muutoksia. Hallituksen esitys, HE 66/2015, koskee juuri lakimuutoksia uhrin aseman parantamisesta. Hallituksen esityksen mukaan uhrin asemaa on pyritty parantamaan edelliseen lainsäädäntöön verrattuna. Lakimuutokset ovat astuneet voimaan 1.3.2016. Suomessa laki muutoksia valmisteli oikeusministeriön lakimuutoksiin erikoistunut työryhmä sekä oikeusministeriön, sisäministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön edustajista koottu "uhripoliittinen työryhmä". (Rikosuhripäivystys 2017.)

Poliisityön kannalta uhidirektiivin muutokset näkyvät selvimmin esitutkintalaissa. Esitutkintalakiin on lisätty asianomistajan (uhrin) tiedonsaantiin liittyviä oikeuksia yhä enemmän sekä erityisen suojelutarpeen arviointiin liittyviä asioita.

Rikoksen uhrilla tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka on joutunut rikoksen kohteeksi ja jolle on aiheutunut siitä välitön vahinko (kuten fyysinen, emotionaalinen, henkinen tai

taloudellinen menetys). Uhrina pidetään myös sellaista henkilöä, jonka perheenjäsen on menehtynyt rikoksen seurauksena. (Direktiivi 2012/29/EU, 1 Luku 2 artikla.)

Perheenjäsenellä tarkoitetaan uhrin puolisoa, muussa vastaavassa, sitoutuneessa ja intiimissä suhteessa olevaa ja vakituisesti yhteisessä taloudessa elävää henkilöä tai suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa olevaa sukulaista. Myös sisarukset ja huollettavat katsotaan rikosuhridirektiivin mukaan perheenjäseniksi. (Direktiivi 2012/29/EU, 1 Luku 2 artikla.)

Korjaava oikeus tarkoittaa rikosuhridirektiivissä menettelyä, jonka avulla uhrille ja rikosentekijälle annetaan mahdollisuus osallistua kolmannen osapuolen kanssa rikoksesta aiheutuneiden asioiden ratkaisemiseen. Menettely voi olla mitä tahansa, eikä sille ole annettu tarkempia määrämuotoja. (Direktiivi 2012/29/EU, 1 Luku 2 artikla.)

2.2.1 Uhrin oikeus saada tietoa ja tukea

Rikosuhridirektiivin toinen luku käsittelee uhrin oikeuksista tiedon ja tuen saamiseen. Lähtökohtana direktiivin mukaan pidettäköön sitä, että uhrilla on oikeus ymmärtää ja tulla ymmärretyksi jo ensimmäisestä yhteydenotosta alkaen. Tämä edellyttää yhteistä kieltä uhrin ja viranomaisen välillä. EU:n jäsenvaltion on huolehdittava, että yhteydenpito tapahtuu selkeällä, helposti ymmärrettävällä kielellä joko suullisesti tai kirjallisesti. Yhteydenpidossa on huomioitava uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet, jotka voivat vaikuttaa hänen kykyynsä ymmärtää tai tulla ymmärretyksi. (2012/19/EU, 2 Luku 3 artikla.)

2.2.2 Uhrin tiedonsaanti oikeus

Uudessa rikosuhridirektiivissä painotetaan uhrin tiedonsaantioikeutta. Direktiivin toisen luvun neljäs artikla määrittelee nämä tiedonsaantioikeuteen liittyvät tiedot, jotka uhrilla on oikeus saada ilman aiheetonta viivytystä. Edellä mainittuja tietoja ovat:

- Minkälaista tukea uhrilla on mahdollisuus saada ja keneltä (esim. lääketieteellinen apu, psykologinen tuki, käytännön asiat).
- Mitkä ovat rikosilmoituksen tekemiseen liittyvät menettelytavat ja mikä uhrin asema rikoksessa on.
- Miten ja minkälaista suojelua uhri voi saada.

- Miten ja millä edellytyksillä uhri voi saada oikeudellista neuvontaa ja oikeusapua.
- Miten ja millä edellytyksin uhri voi saada korvausta.
- Miten ja millä edellytyksillä uhrilla on oikeus tulkkaukseen ja käännöksiin.
- Mikäli uhri asuu eri valtiossa, kuin siinä missä rikos tehtiin, on uhrilla oikeus saada tietää ne toimenpiteet ja menettelyt, jotka ovat saatavilla jo siinä valtiossa, missä ensimmäisen kerran on oltu yhteydessä viranomaiseen.
- Menettelyohjeet valituksen tekemiseen, jos viranomainen ei kunnioita uhrin oikeuksia.
- Yhteystiedot uhrin asioita koskevia yhteydenottoja varten (esim. tutkija).
- Tieto saatavilla olevista korjaavan oikeuden palveluista.
- Miten ja millä edellytyksin uhri voi saada korvausta kuluista, joita hänelle on aiheutunut osallistumisesta rikosoikeudelliseen menettelyyn. (2012/19/EU, 2 Luku 4 artikla.)

2.2.3 Uhrin oikeudet rikosilmoituksen teon yhteydessä

Uhridirektiivin viides artikla käsittelee uhrin oikeuksia rikosilmoitusta tehdessä. Artiklan mukaan jäsenvaltion tulee huolehtia siitä, että uhri saa tekemästään rikosilmoituksesta kirjallisen vahvistuksen. Vahvistuksesta tulisi artiklan mukana ilmetä rikosta koskevat perusseikat. (2012/19/EU, 2 Luku 5 artikla.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että uhrille annetaan joko ilmoitusjäljennös tai Kameleonista (poliisin sisäinen järjestelmä, josta lomakkeet löytyvät) löytyvä kirjallinen vahvistus rikosilmoituksen tekemisestä.

Jäsenvaltion on huolehdittava myös siitä, että uhri pystyy tekemään ilmoituksen ymmärtämällään kielellä tai saa tarvittaessa siihen kielellistä apua. Kielikysymykseen liittyen jäsenvaltion on huolehdittava, että uhri saa edellä mainitun kirjallisen vahvistuksen ymmärtämällään kielellä. (2012/19/EU, 2 Luku 5 artikla.)

2.2.4 Tietojen saanti käsittelyvaiheessa

Uhrin pyynnöstä hänelle on ilmoitettava asiansa käsittelystä, mikäli on päätetty olla aloittamatta rikostutkintaa tai keskeyttää se. Myös syytteen nostamatta jättämisestä uhrilla on oikeus saada pyynnöstään tieto. Uhrilla on myös oikeus saada tietää, missä ja milloin tuomioistuinkäsittely pidetään ja millainen luonne syytteissä on. (2012/19/EU, 2 Luku 6 artikla.)

Uhrilla on myös oikeus pyynnöstään saada tieto asiassa annetusta lopullisesta tuomiosta. Yleensä uhri saa myös tiedot, joiden avulla hän pystyy seuraamaan asian rikosoikeudellista etenemistä. Tämä oikeus voidaan kuitenkin evätä, mikäli se vaikeuttaisi tai vaarantaisi esitutkintaa. (2012/19/EU, 2 Luku 6 artikla.)

Edellä mainittujen päätösten tulee sisältää perustelut tai lyhyet tiivistelmät asian laadusta. Uhrin toivomus saada tietoja tai olla saamatta niitä, sitoo jäsenvaltioiden viranomaisia. Poikkeuksena viranomaisen voi kuitenkin antaa tietoja uhrille hänen pyynnöstään huolimatta, mikäli uhrilla on oikeus osallistua aktiivisesti rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin. (2012/19/EU, 2 Luku 6 artikla.)

Esitutkintalain 4 luvun 19 §:n (8.1.2016/10) mukaan uhrilla on uuden rikosuhridirektiivin mukaan oikeus saada halutessaan tieto, mikäli häneen kohdistuneesta rikoksesta vankeuteen määrätty, syytetty tai tuomittu pääsee vapauteen. Uhrin pyyntö välitetään esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän toimesta tuomioistuimelle, joka on edelleen yhteydessä rikosseuraamusvirastoon. Rikosseuraamusvirasto ilmoittaa lopulta vangin vapautumisesta uhrille. (ETL 4:19§.)

Mikäli uhri esittää pyynnön vangin vapautumisesta, on tämä huomioitava esitutkinnan julkisuudessa. Asianosaisjulkisuutta voidaan erityisissä tapauksissa, esimerkiksi edellä mainitun pyynnön osalta, rajoittaa (ETL 4:15§). Julkisuuslain 11 §:n 7a momentin (8.1.2016/19) mukaan asianosaisjulkisuutta voidaan rajoittaa pyynnön osalta ja siten leimata pyyntö salassa pidettäväksi.

2.2.5 Tulkkaus- ja käännösoikeus

Mikäli uhri ei puhu jäsenvaltiossa käytettäviä virallisia kieliä, on valtion huolehdittava, että uhri saa maksutonta tulkkausapua ainakin tutkintavaiheessa suoritetuissa kuulusteluissa sekä sitä varten, että hän kykenee osallistumaan oikeuden istuntoihin ja mahdollisiin välikäsittelyihin. Tulkkaus voidaan suorittaa esimerkiksi puhelintulkkauksena, eikä tulkin fyysinen läsnäolo ole vaatimuksena direktiivin asettamissa ehdoissa. (2012/19/EU, 2 Luku 7 artikla.)

Pyynnöstään uhrin tulee saada käännökset niistä asiakirjoista/tiedoista, jotka ovat hänen asemaansa nähden välttämättömiä. Uhri saa tiedot siinä laajuudessa, kuin jäsenvaltiossa ne on kyseisessä asemassa olevalle annettu. Tällaiset tiedot voivat olla esimerkiksi tutkinnan päätöksiä perusteluineen. Nämä käännökset voidaan tehdä myös suullisesti. (2012/19/EU, 2 Luku 7 artikla.) Kuten aiempana on mainittu, on uhrilla oikeus tietää asiansa tuomioistuinkäsittelyn aika ja paikka, tämä hänellä on oikeus saada käännettynä ymmärtämälleen kielelle. (2012/19/EU, 2 Luku 7 artikla.)

Mikäli viranomaisen on arvioinut, ettei uhri tarvitse maksutonta tulkkausapua asiassaan, voi uhri halutessaan riitauttaa tämän. Kansallinen oikeus määrittelee tässä tapauksessa tarkemmin, kuinka riitauttaminen tapahtuu. Tämä riitauttaminen ei kuitenkaan saa kohtuuttomasti pidentää itse rikosoikeudellista käsittelyä. (2012/19/EU, 2 Luku 7 artikla.)

2.2.6 Uhrille suunnattujen tukipalveluiden käyttäminen

Direktiivin mukaan jäsenvaltiolla on velvollisuus huolehtia siitä, että uhrilla on mahdollisuus käyttää maksuttomasti uhrin etua edistäviä, luottamuksellisia palveluita. Tämä on pystyttävä turvaamaan koko rikosprosessin ajan sekä ennen sitä ja tarvittaessa myös sen jälkeen. Perheenjäsenillä on rikoksen laatu ja aiheutuneet vahingot huomioon ottaen mahdollisuus hyödyntää kyseisiä palveluja.

Näihin tukipalveluihin viranomaisen olisi ohjattava uhri jo ilmoituksen tekovaiheessa. Jäsenvaltioiden on toteutettava toimenpiteitä, jotta näitä tukipalveluita voidaan uhreille järjestää. Tukipalvelut voidaan perustaa joko julkisina tai valtiosta riippumattomina järjestöluontoisina toimintoina. Nämä palvelut voivat pohjautua joko ammatilliseen osaamiseen, vapaaehtoistyöhön tai niiden yhdistämiseen. Jäsenvaltion on taattava, ettei rikosilmoituksen tekeminen ole vaatimuksena sille, että uhri voi ohjautua tukipalveluiden piiriin. (2012/19/EU, 2 Luku 8 artikla.)

2.2.7 Tukipalvelujen tarjoama tuki

Tukipalveluille on asetettu direktiivissä vähimmäisvaatimuksia, mitä niiden on uhrille pystyttävä takaamaan. Tärkein vaatimus tukipalveluille on, että ne tarjoavat uhrille olennaista tietoa ja tukea, jotka liittyvät vahingonkorvausten hakuun tai uhrin asemaan

rikosprosessissa. Tukipalveluilla on oltava myös tietoa erityisistä tukipalveluista, joihin uhri voidaan tarvittaessa ohjata jatkossa.

Tukipalveluista on direktiivin mukaan saatava emotionaalista tukea ja mikäli mahdollista, myös psykologista. Palveluilla on oltava mahdollisuus neuvoa uhria taloudellisissa asioissa, mikäli rikoksella on aiheutunut taloudellista vahinkoa. Uhrille on tarjottava apua myös siinä, ettei hän joutuisi uhriksi uudelleen tai ajautuisi itse kostotoimiin. (2012/19/EU, 2 Luku 8 artikla.)

Jäsenvaltioiden tulisi huolehtia siitä, että tukipalvelut kiinnittäisivät erityistä huomiota sellaisiin uhreihin, jotka ovat kärsineet huomattavaa vahinkoa. Tällaisia erityistukipalveluja ovat esimerkiksi väliaikaisen majoituksen etsiminen uhrille. (2012/19/EU, 2 Luku 8 artikla.)

2.2.8 Uhrina rikosprosessissa

Direktiivin kolmas luku käsittelee uhrin rikosoikeudellista asemaa ja osallistumista siihen. Uhrilla on oikeus tulla kuulluksi prosessissa ja esittää asiassa todisteensa. Mikäli uhrina on lapsi, on hänen kehitystasonsa otettava rikostutkinnassa huomioon. Nämä menettelyt, joissa uhria voidaan kuulla ja joiden myötä uhri voi esittää todisteita, määräytyy kansallisesti kunkin valtion oikeudessa. (2012/19/EU, 3 Luku)

Mikäli asiassa tehdään syyttämättäjättämispäätös, on jäsenvaltioiden huolehdittava siitä, että uhrilla on hänen asemaansa kuuluva oikeus saattaa tämä päätös uudelleen käsiteltäväksi. Nämä valitusoikeudet määräytyvät kunkin jäsenvaltion kansallisessa lainsäädännössä. (2012/19/EU, 3 Luku 11 artikla)

Mikäli uhri ohjataan korvaajan oikeuden palveluiden pariin, on valtion silti taattava hänelle suojaamistoimenpiteet. Tämä tarkoittaa, että mikäli uhri osallistuu korjaavan oikeuden toimenpiteisiin, on hänelle pyynnöstään järjestettävä asiaankuuluvat suojoimet. (2012/19/EU, 3 Luku 12 artikla.)

Valtioiden on huolehdittava siitä, että uhrilla on mahdollisuus oikeusapuun, mikäli hän on asianosaisena rikosasiassa. Mikäli uhri osallistuu näihin rikosoikeudellisiin menettelyihin,

on hänelle kansallisen oikeuskäytänteen mukaan maksettava korvausta siitä. Mikäli rikoksen tekijä on määrätty korvausvelvolliseksi, tulisi jäsenvaltion edistää tämän maksun maksamista uhrille. Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että mikäli uhrin omaisuutta on takavarikoitu rikostutkinnan yhteydessä, on uhrilla oikeus saada omaisuus takaisin ilman aiheetonta viivytystä. Omaisuus voidaan pitää viranomaisen hallussa, mikäli sitä tarvitaan esimerkiksi näyttönä rikosprosessissa. (2012/19/EU, 3 Luku 13–16 artiklat.)

Mikäli rikoksen uhri ei ole kotimaassaan, on jäsenvaltion huolehdittava, että uhri voi tehdä rikosilmoituksen joko rikoksen tapahtumapaikassa tai viimeistään kotimaassaan. Jäsenvaltioiden on huolehdittava, että muualla kuin tapahtumapaikassa tehty rikosilmoitus toimitetaan toimivaltaiselle viranomaiselle. (2012/19/EU, 3 Luku 17 artikla.)

2.2.9 Uhrin suojelutoimet

Uhridirektiivin neljäs luku käsittelee uhrille suunnattuja suojelutoimia ja suojelun tarpeen tunnistamista. Uhrilla on oikeus sellaisiin menettelytapoihin, joissa häntä suojellaan joutumasta uudelleen uhriksi esimerkiksi kuulustelu- tai todistelutilanteessa. (2012/19/EU, 4 Luku 18 artikla.)

Jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että rikosprosessi käydään siten, ettei uhrin ja tämän perheen tarvitse kohdata rikoksen tekijää. Tämän on katettava sekä esitutkintavaihe että tuomioistuinkäsittelyt. Esitutkinnan aikana uhrin kuulusteluiden määrä tulee minimoida ja ne tulee toimittaa viivytyksettä. Mikäli todistelutarkoituksessa hankitaan esimerkiksi lääkärinlausuntoja, on lääkärin suorittamien tutkimusten oltava asiayhteyteen liittyen mahdollisimman suppeita. (2012/19/EU, 4 Luku 19–20 artikla.)

Uhrin henkilöllisyyden suoja on taattava hänelle ja hänen perheelleen riittävin osin. Suojaus tulee toteuttaa uhrista tehtävän henkilökohtaisen suojelutarpeen arvioinnin tulosten mukaan. Suojelun tarpeita arvioidessa on otettava huomioon uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet, rikoksen laatu ja rikoksen olosuhteet. Henkilökohtaisissa ominaisuuksissa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, liittyykö rikokseen esimerkiksi uhrin suhde tekijään tai muu seikka, joka tekee uhrista erityisen haavoittuvaisen. Direktiivin mukaan erityisen tarkastelun piirissä ovat uhrin, joihin kohdistunut rikos liittyy järjestäytyneeseen rikollisuuteen, terrorismiin, ihmiskauppaan, läheisväkivaltaan,

sukupuoleen liittyvään väkivaltaan, viharikoksiin tai seksuaalirikoksiin. (2012/19/EU, 4 Luku 21–22 artikkelit.)

Suojaustoimia mietittäessä erityisryhmänä voidaan pitää lapsiuhreja. Heidän kohdallaan on mietittävä, miten suojelutoimet toteutuvat. Kaikissa arvioinneissa tulee ottaa uhrin kanta huomioon – haluaako hän toteutettavan joitakin suojelutoimenpiteitä ja kuinka hän niistä hyötyisi vai hyötyisikö. (2012/19/EU, 4 Luku 22 artikla.)

Mikäli arvioinnissa tulee ilmi, että uhrilla on tarve suojeluun, uhrin suojelemiseksi esitutkinnan aikana voidaan käyttää:

- tarkoitukseen sopivia tai sitä varten muunneltuja kuulustelutiloja
- saman, ammattitaitoisen ja koulutetun, kuulustelijan käyttämistä koko prosessin ajan
- samaan sukupuolta olevan kuulustelijan käyttämistä, etenkin seksuaali-, läheisväkivalta- ja sukupuoleen liittyvissä rikoksissa (2012/19/EU, 4 Luku 23 artikla.)

Tuomioistuimien käsittelyn aikana suojelutoimina voidaan käyttää:

- sermiä/muuta tapaa, jolla estetään uhrin ja tekijän katsekontakti
- erilaisia toimenpiteitä sen edistämiseksi, että uhria voidaan kuulla tuomioistuimessa ilman tämän läsnäoloa
- tapaa siitä, että uhrille ei esitetä kysymyksiä, jotka eivät liity kyseiseen rikokseen
- toimenpiteitä sen edistämiseksi, että istunto käydään suljetuin ovin (2012/19/EU, 4 Luku 23 artikla.)

Mikäli uhrina on lapsi, tulee hänen kuulemisensa järjestää niin, että se nauhoitetaan mahdolliseen todistelukäyttöön. Mikäli lapsen edustaja on estynyt, jäsenvaltion tulee järjestää lapselle erityisedustajan. (2012/19/EU, 4 Luku 24 artikla.)

Artiklan lopussa on muita säännöksiä, jotka koskevat esimerkiksi uhrin kanssa työskentelevien viranomaisten koulutusta. Direktiivin mukaan viranomaisen tulee olla kykenevä toimimaan uhrin edunmukaisesti direktiivin asettamien vähimmäisvaatimusten mukaan. (2012/19/EU, 5 Luku 25 artikla.)

3. RIKOKSEN UHRIN TUKIPALVELUT

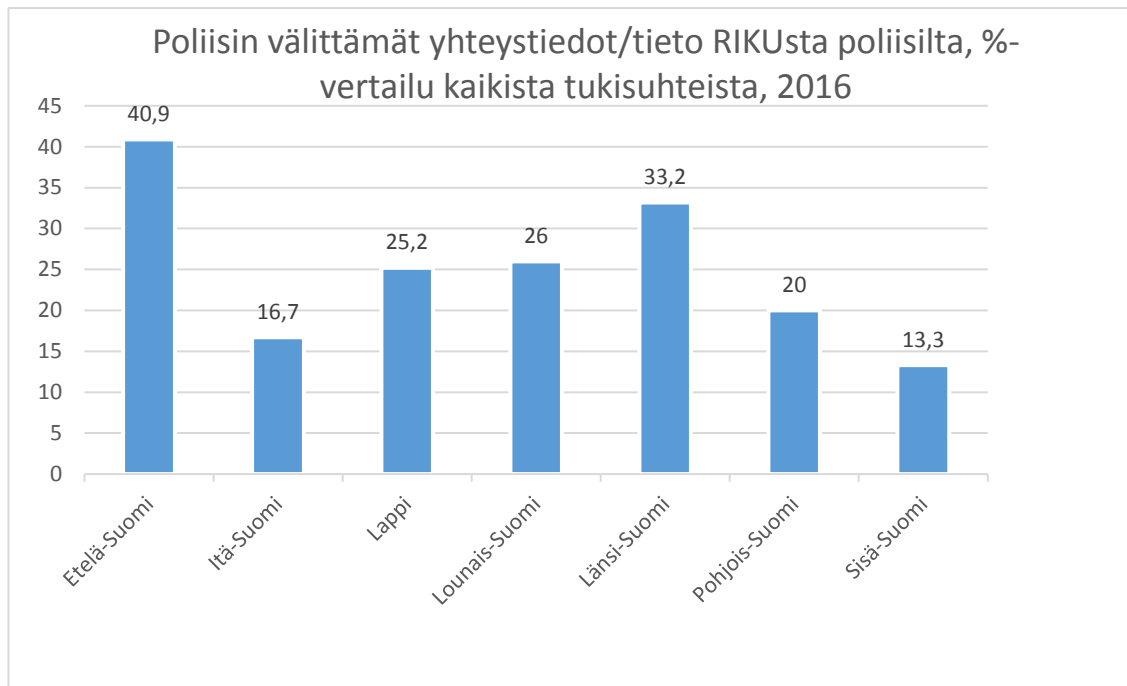
3.1 Rikosuhripäivystys RIKU

Rikoksen uhrin tulisi saada asemaansa liittyvä tieto helposti ja kansanomaisella kielellä, jotta hän voi toimia rikosprosessissa etunsa mukaisesti. Kolmannen sektorin toimijat, jotka rikoksen uhreja auttavat, tulisi olla koulutettuja neuvomaan uhria mm. tämän juridisista oikeuksista sekä kohtaamaan rikoksen uhri tämän tarvitsemalla tavalla. Näiden tietojen ja taitojen antamiseen on erikoistunut Rikosuhripäivystys (RIKU). (Kjällman 2001, 13–18.)

Rikosuhripäivystys on aloittanut toimintansa 1994. Se on eri säätiöiden ja yhdistysten ylläpitämä hanke. RIKUn päätavoitteena on puhua rikoksen uhrin puolesta ja toimia heidän tarpeiden kartoittajana. RIKU tuottaa uhrille ja tämän läheisille tukipalveluita, joilla uhrien asemaa pyritään parantamaan. (Kjällman 2011, 13–18.)

RIKUn päätoimipiste sijaitsee Helsingissä, mutta toimipisteitä on ympäri Suomen yhteensä 29 kappaletta. Yhteydenotot Rikosuhripäivystyksen suuntaan ovat olleet nousussa vuodesta 2012 alkaen. Vuonna 2012 yhteydenottoja RIKUun tuli 28723, vuonna 2015 luku oli 35638. (Rikosuhripäivystys 2017.) Muuttuneen rikosuhridirektiivin myötä yhteydenotot ovat lisääntyneet. Yksistään poliisi on ohjannut uhrin Rikosuhripäivystykseen vuonna 2016 yhteensä 825 kertaa. Vuonna 2016 uhrin ovat kertoneet, että 456 tapauksessa tieto Rikosuhripäivystyksestä on tullut poliisilta. Eli karkeasti voidaan sanoa, että 1281 uhria on saanut tiedon poliisin välityksellä. (Koivukangas 2017.)

Kaavio 1 osoittaa poliisin kautta Rikosuhripäivystykseen tulleiden tukisuhteiden prosentuaalisen osuuden suhteessa kaikkiin tukisuhteisiin. Taulokosta voidaan havaita, että Etelä-Suomessa tietoa poliisin toimesta on jaettu eniten. Sisä-Suomi jää prosentuaalisesti heikoimmaksi tukipalveluihin ohjaajaksi. Aluejako ei kulje käsi kädessä poliisipiireittäin, vaan Rikosuhripäivystys tilastoi luvut omien aluejakojensa mukaisesti.

Kaavio 1. Poliisin välittämät yhteystiedot suhteessa kaikkiin tukisuhteisiin. (Koivukangas 2017)

Etelä-Suomeen on laskettu Rikosuhripäivystyksen tilastoinnin mukaan Keski-Uusimaa, Kymenlaakso, Länsi-Uusimaa, Porvoo, Päijät-Häme ja pääkaupunkiseutu. Itä-Suomea tilaston mukaan ovat Joensuu, Kuopio, Lappeenranta, Mikkeli ja Savonlinna. Lapiksi tilastoidaan Kemissä, Kemijärvellä, Rovaniemellä ja Ylälapissa olevat tukisuhteet. Lounais-Suomena Rikosuhripäivystyksen tilastoissa ovat Pori, Rauma, Salo ja Turku. Länsi-Suomea puolestaan Kokkola, Seinäjoki, Vaasa ja Maarianhamina. Pohjois-Suomi on erotettu Lapista ja siihen kuuluvat Kajaani, Oulu sekä Raahe. Sisä-Suomeen on tilastoitu Tampereen, Sastamalan, Jyväskylän ja Hämeenlinnan tukisuhteet. (Koivukangas 2017.)

Helena Tuorila (2000) on vuosituhannen vaihteessa tutkinut Rikosuhripäivystyksen vaikuttavuutta. Tuolloin on havaittu, että uhrien tavoittaminen on ollut haasteellista. Kuitenkin Rikosuhripäivystys on jo silloin pystynyt tarjoamaan rikosten uhreille tarpeellista apua. Tiedottamisen tärkeyttä nostettiin tuolloin esiin tutkimuksessa. Tutkimus osoitti myös, että tuolloin vapaaehtoiset olivat valmiit toimimaan tarvittaessa enemmänkin uhrien hyväksi. Tutkimuksessa haastateltavat uhrin kertoivat pitävänsä erittäin hyvänä sitä, että poliisi ohjaa heitä tukipalveluiden pariin. (Tuorila 2000, 87–92.)

3.2 Muita rikoksen uhrin tukipalveluita

Muita rikoksen uhrin tukipalveluja on merkittävän paljon. Useat näistä tukipalveluista on suunnattu tietyille kohderyhmille (esim. sukupuolen mukaan) tai tiettyjen rikosten uhreille (esim. seksuaalirikosten uhrin). Taulukossa 1 on esittelyt muutamista tukipalveluista, joihin poliisi voi uhrin ohjata.

Taulukko 1. Esittelyjä rikoksen uhrin tukipalveluista

Nollalinja	Nollalinja on ilmainen neuvontapuhelin lähisuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan uhreille, omaisille ja muille, jotka tarvitsevat aiheesta neuvontaa. Nollalinjan päivystyspuhelimessa vastaavat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset. Puhelut ovat luottamuksellisia ja uhrin halutessa myös nimettömiä. (Nollalinjan internetsivusto.)
Monika-Naiset liitto RY	Monika-Naiset liitto RY tarjoaa tukeaan maahanmuuttajataustaisille naisille ja lapsille, jotka ovat kokeneet väkivaltaa tai väkivallan uhkaa. Monika-Naiset tarjoaa myös turvakodin väkivallan tai sen uhan uhriksi joutuneille. Yhdistys pyrkii työllistämään monikulttuurisesti naisia erilaisista etnisistä taustoista. (Monika-Naiset Liitto RY:n internet sivusto.)
Raiskauskriisikeskus Tukinainen	Raiskauskriisikeskus Tukinainen tarjoaa nimensä mukaisesti apua seksuaalirikosten uhreiksi joutuneille, heidän läheisilleen ja

	heidän kanssaan työskenteleville. Kriisikeskus tarjoaa sekä kriisitukea että oikeudellista tukea rikosprosessin ajaksi. Raiskauskriisikeskus tarjoaa ilmaisen palvelupuhelimen sekä kriisipäivystykseen että juristin palveluihin. (Raiskauskriisikeskuksen internetsivut.)
Naisten linja	Naisten linja on naisille suunnattu tukipalvelu. Tukea tarjotaan väkivaltaa pelkääville tai sen uhriksi joutuneille naisille. Naisten linjalla on ilmainen puhelin sekä Helsingissä kokoontuva vertaistukiryhmä. (Naisten linjan internetsivut.)
Henkirikoksen uhrien läheiset RY	Henkirikoksen uhrien läheiset RY tarjoaa tukipalveluita läheisensä henkirikoksen kautta menettäneille omaisille. Yhdistys järjestää vertaistuki istuntoja kahdeksalla eri paikkakunnalla. Lisäksi HUOMA tarjoaa palveluja puhelimesta, internetissä sekä erilaisilla kursseilla/leireillä. (Huoma RY:n internetsivut.)
Ensi- ja turvakotienliitto	Ensi- ja turvakotienliitto tarjoaa monipuolista apua mm. väkivallan uhreiksi joutuneille. Liitto tekee monipuolista, perheväkivaltaa ennaltaehkäisevää työtä lapsiperheiden hyväksi. Liiton toiminta painottuu epävakaisissa olosuhteissa elävien

	<p>lasten auttamiseen. (Ensi- ja turvakotien liiton internetsivut.) Liiton alaisuudessa toimii myös Nettiturvakoti, joka auttaa lähisuhdeväkivallan kaikkia osapuolia. Nettiturvakoti tarjoaa chat-palveluja sekä ryhmissä että henkilökohtaisesti. (Nettiturvakodin internetsivut.)</p>
Oikeusaputoimisto	<p>Oikeusaputoimisto selvittää rikoksen uhrin taloudelliseen tilanteeseen liittyvät kysymykset. Oikeusaputoimisto antaa neuvontaa ja apua myös oikeudenkäynnistä. Toimiston palvelut on tarkoitettu yksityishenkilöille. (Oikeus.fi/oikeusapu.)</p>

4. RIKOSUHRIDIREKTIIVIN TUOMAT MUUTOKSET

Tässä luvussa pyrin tuomaan esille konkreettisia muutoksia, joita direktiivi ja lakimuutokset ovat poliisin työhön tuoneet. Luku käsittelee esimerkiksi uhrin tunnistamista, rikosuhrimaksua, ilmoitusvelvollisuuksia sekä palveluihin ohjaamista.

4.1 Rikosuhrimaksu

Poliisien keskuudessa tunnetuin lakimuutos liittyy rikosuhrimaksuun. Rikosuhrimaksua peritään sakkorangaistuksen yhteydessä niistä rikoksista, joista voisi teoreettisesti seurata vankeutta. Uhrimaksulla rahoitetaan uhrien aseman parantamiseen liittyviä toimenpiteitä. Uhrimaksusta saatavia varoja ohjataan lähinnä rikosten uhreille suunnattuihin tukipalveluihin. (Oikeusministeriö 2016.) Rikosuhrimaksujen suuruudet ja niiden ohjautuminen uhrien hyväksi käyvät ilmi kaaviosta 2.

Kaavio 2. Rikosuhrimaksu käyttöön 1.12.2016 alkaen. (Oikeusministeriö 2016)

4.2 Uhrin tunnistaminen

Rikosylikomisario Jonna Turunen on kouluttanut poliisimiehiä uhrin kohtaamisessa yhteistyössä RIKUn kanssa. Turunen kertoo Rikosuhripäivystyksen toimittamassa lehdessä (3/2016), että rikosuhridirektiivi antaa uhreille samanlaiset mahdollisuudet saada asemaansa liittyvää tietoa asuinpaikkakunnasta riippumatta. (Liukkonen 2016, 29.)

Poliisin toimittamassa esitutkinnassa rikosuhridirektiivin muutos näkyy ensisijaisesti siinä, että uhri tunnistetaan, että uhri saa tietoa, tukea sekä suojelua ja että uhrin kykenevät osallistumaan rikosprosessiin ja siihen liittyviin menettelyihin. (Lehtonen 2016, 32.) Ensivaiheessa tehtävä arvio uhrin suojelutarpeesta auttaa uhrin tunnistamisessa, tämän huomioimisessa aina esitutkinnasta tuomioistuinkäsittelyyn asti. Arvion tekemisen lakiperusta löytyy esitutkintalain 11 luvun 9a§:n (8.1.2016/10) säännöksestä. Lomake, jolle arviointi uhrin suojelutarpeesta tehdään, löytyy poliisin sisäisen verkon lomakepohjista, Kameleonista.

Uhrin henkilökohtainen arviointi koskee kaikkia rikostyyppisiä. Käytännössä arviointi on kaksivaiheinen prosessi, jossa tutkija tekee oman arvioinnin siitä, onko uhri vielä tarkemman arvioinnin ja mahdollisen erityisen suojelun tarpeessa. Ensimmäisessä vaiheessa tutkija täyttää asianomistajan kanssa lomakkeen. Asianomistaja allekirjoittaa lomakkeen ja lopputuloksesta tehdään merkintä esitutkintapöytäkirjaan. Lopputulos kirjataan käytännössä joko: esitetään erityisiä suojelutoimia tai ei tarvetta erityisille suojelutoimille. Toisella sivulla on tutkinnanjohtajan arviointi ja ehdotus mahdollisista toimenpiteistä. (Turunen, 2017.)

Toimenpiteet uhrin suojelemiseksi, joita voidaan esittää esitutkinnan aikana toteutettaviksi voivat olla esimerkiksi:

- kuulustelutilan valinta
- kuulustelijan pysyminen samana koko prosessin ajan
- kuulustelijan sukupuoli
- kuulustelun tallentaminen.

Toimenpiteet uhrin suojelemiseksi, joita voidaan esittää tuomioistuimien käsittelyssä käytettäviksi voivat olla esimerkiksi:

- vastaaja tai muu henkilö poissa salista
- näkösuoja

- asianomistaja ei ole läsnä salissa
- asianomistajan kuuleminen tallenne katsomalla
- yleisö ei läsnä salissa
- asiakirjojen määrääminen salassa pidettäväksi.

Uhrin voidaan olettaa olevan erityisen suojelun tarpeessa, kun rikoksen luonne tai asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sitä edellyttävät. Tämän luonteisiin rikoksiin luetaan Rikoslain 20 luvun rikokset (seksuaalirikokset), 21 luvun (henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset) sekä 25 luvun vapautteen kohdistuvat rikokset. Arvioinnissa tulee huomioida sekä rikoksen vakavuus että sen vaikutukset. (Turunen, 2017.) Turusen mukaan Helsingin poliisilaitoksen väkivaltarikosyksikössä kaikki rikokset ovat sellaisia, joista arvio tehdään (2017).

4.3 Tukipalveluihin ohjaaminen

Asianomistajalle, eli usein rikoksen uhrille on kerrottava laajasti ja ymmärrettävästi hänen oikeuksistaan. Paitsi, että uhrin tietoon on tuotava hänen asemaansa liittyvät, esitutkintalain edellyttämät oikeudet ja velvollisuudet, on uhrille kerrottava myös oikeudesta tukipalveluiden käyttöön. Muuttuneen direktiivin myötä rikoksen uhreja on ohjattu yhä enemmän tukipalveluiden pariin. (Lehtonen 2016, 32.) Uhrille on hyvä antaa mukaan Oikeusministeriön esite uhrin asemasta, josta ilmenee tiivistetysti uhrin rikosprosessuaaliseen asemaan liittyvät seikat.

Esitutkintalain 4 luvun 10 § (22.7.2011/805) määrittelee yhä selvemmin sen, että mikäli uhri on erityisen suojelun tarpeessa, on hänen yhteystietonsa lähetettävä tukipalveluiden piiriin, mikäli tämä antaa siihen suostumuksensa.

Jos asianomistajan 11 luvun 9 a §:n nojalla arvioidaan olevan erityisen suojelun tarpeessa taikka rikoksen luonne tai asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sitä muuten edellyttävät, esitutkintaviranomaisen on tiedusteltava asianomistajalta, suostuuko hän yhteystietojensa välittämiseen asianomistajien tukipalveluiden tarjoajalle, ja asianomistajan suostuessa siihen välitettävä yhteystiedot ilman aiheetonta viivytystä. (ETL 4 luku 10§.)

Uhrin yhteystiedot lähetetään alueen Rikosuhripäivystykselle sähköpostitse. Yhteystietojen saamisen jälkeen Rikosuhripäivystys ottaa yhteyttä uhriin viiden arkipäivän kuluessa

(Rikosuhripäivystys 2017). Näin ollen uhrin ohjaaminen uhripalveluiden piiriin on tehty erittäin yksinkertaiseksi. (Lehtonen 2016, 32.)

Rikosuhripäivystyksen Jaana Koivukangas (2017) toi haastattelussaan esille palveluiden ohjaamisen tärkeyden ja sen, että uhri saattaa vaikuttaa kuulustelussa hyvin perehtyneeltä ja tietoiselta asemastaan. Prosessin edetessä kysymyksiä kuitenkin tulee ja tässä vaiheessa Rikosuhripäivystyksen merkitys korostuu. Koivukankaan mukaan palveluiden pariin ei aina ole edes ohjattu sellaista uhria, joka olisi ohjauksen tarpeessa ollut.

Koivukankaan mukaan RIKU auttaa uhreja myös rikosprosessin jälkeen. Jos viranomaisen lähettää asianomistajalle syyttämättäjäättämis- tai keskeytyspäätöksen, on Rikosuhripäivystyksellä aikaa selitellä päätöksiä ja niiden perusteita. Poliisin ja Rikosuhripäivystyksen yhteistyö paitsi edistää uhrin asemaa, myös antaa mahdollisuuden poliisin resurssien käyttöön rikostutkintaan, kun RIKU tekee asiakkaille ”jälkihoitoa”. (Koivukangas 2017.)

4.4 Muut ilmoitukset

Ehdottoman tärkeää on antaa asianomistajalle kirjallinen vahvistus rikosilmoituksesta. Mikäli tutkinnallisista syistä ilmoituksesta ei voida antaa kopiota, on asianomistajalle annettava vahvistus, josta selviää:

- rikosnimike, aika, paikka
- rikosilmoituksen numero, ilmoitusaika- ja paikka
- rikoksella aiheutettu vahinko tai haitta
- esitutkintaviranomaisen yhteystiedot.

Rajatuissa rikostyypeissä, kuten henkeen, terveyteen, vapauteen ja kotirauhaan liittyvissä rikoksissa uhrille on tämän pyynnöstä toimitettava tieto siitä, kun vangin tai tutkintavangin vapaudenmenetys päättyy. Pyyntö esitetään tuomioistuimelle joko esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän kautta. Tuomioistuin ilmoittaa kyseisen pyynnön eteenpäin rikosseuraamusvirastolle. (Turunen 2017.)

4.5 Lapsen kuuleminen

Mikäli asianomistajana on lapsi, on hänen oikeusturvastaan huolehdittava erityisillä järjestelyillä. Pääsääntönä voidaan pitää, että kun kyseessä on lapsi, ollaan aina erityisen suojelun tarpeessa. Esitutkintalain 9 luvun 4 § (12.6.2015/736) määrittelee, että lapsen kuulemiset tallennetaan ääni- ja kuvatallenteeseen. Käytännössä tämä tarkoittaa kuulustelutilanteen videoimista.

Lapsen osalta pääkäsittely pyritään pitämään jo esitutkintavaiheessa, mikä tarkoittaa sitä, että epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä jo tässä vaiheessa. (RIKU-lehti 2017.) Yksi lapsen kuulemisen tallentamiseen liittyvistä perusteista on myös se, ettei lapsen tarvitse palata ikävään asiaan useaan kertaan, vaan asia saadaan käsiteltyä mahdollisesti yhdellä kuulemisella. Rikosprosessissa lasta edustavat ja puhevaltaa käyttävät huoltajat tai edunvalvoja.

Oli kyseessä lapsi tai aikuinen, ainakin Helsingin poliisilaitoksella pyritään toimimaan ns. yhden kosketuksen periaatteella. Tämä tarkoittaa sitä, ettei uhria ”juoksuteta” saman asian takia useaan otteeseen kuulusteluissa. Harjoittelussa saamani kokemuksen mukaan tämä toteutui parhaiten siten, että kun uhri tulee tekemään rikosilmoitusta, hänet voidaan ohjata suoraan tutkijan luo asian jatkoselvittelyä varten. Ohjaaminen tutkijan puheille tapahtui, kun kyseessä oli vakavampi rikosepäily.

5. OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tässä luvussa käsittelen työni toteutusta ideasta itse opinnäytetyöksi. Luvussa tulee esille verkkoalustalla olevaa sisältöä ja perusteluja sille, miksi juuri kyseinen materiaali on sinne koottu. Luvun tarkoitus on kertoa sellaiselle lukijalle, joka ei verkkomateriaaliin pääse käsiksi, millaista materiaalia sieltä löytyy.

5.1 Ideasta opinnäytteeksi

Prosessi alkoi aiheen valinnasta lokakuussa 2016. Aiheeksi valikoitui rikoksen uhrin asema ja muuttunut rikosuhridirektiivi. Idean aiheesta sain Poliisiammattikorkeakoulun Elise Majanderilta. Hän on työskennellyt vapaaehtoisena Rikosuhripäivystyksessä ja toi kiinnostavan ja ajankohtaisen aiheen esille. Aiheen valinnan jälkeen aloin suunnitella työlle sisältöä. Päällimmäisenä tavoitteenani oli saada aikaan työ, josta joku voisi myöhemmin hyötyä. En halunnut toteuttaa pelkästään oikeuskirjallisuuskatsausta, vaan halusin tuoda työlläni jotain konkreettista aikaiseksi.

Opinnäytetyön suunnitelmaa tehdessä alkoi muotoutua ajatus siitä, että verkkokurssi poliisimiehille voisi olla se, mihin opinnäytetyön teoreettinen osuus kootaan. Päätin, että verkkokoulutuksesta tehdään oppimisalusta Moodleen. Sieltä tieto kulkeutuu poliisilaitoksille ympäri Suomen.

Lähdemateriaalia hankkiessani sain selville, että Helsingin poliisilaitoksen rikosylikomisario Jonna Turunen on perehtynyt Rikosuhridirektiiviin ja kouluttanut poliiseja aiheesta. Otin Turuseen yhteyttä ja hän kertoi opinnäytetyöni aiheen olevan ajankohtainen. Turusen mukaan verkkoon toteutettua materiaalia uhrin kohtaamisesta on kaavailtu myös Poliisihallituksen puolelta. Rikoksen uhrin kohtaamiseen liittyvää, ajantasaista koulutusta on toivottu laitosten puolelta myös komisario Lauri Haapaniemen mukaan.

Ideoinnin ja suunnitelmien laatimisen jälkeen itse opinnäytetyön tekeminen alkoi heti lokakuussa 2016 työharjoittelun ohessa keräten lähdemateriaalia ja kirjottaen työn teoriaosuutta. Teoriaosuuteen sain lähdemateriaalia kohtuullisen helposti. Suurin työ oli direktiivin auki purkamisessa.

Maaliskuussa 2017 työn lopullinen muoto varmistui ja aloin toteuttaa verkkoon infopakettia rikoksen uhrin kohtaamisesta. Lisää materiaalia ja ajankohtaista tietoa sain keväällä 2017 haastatellessani Helsingin poliisilaitoksen Jonna Turusta ja Rikosuhripäivystyksen Jaana Koivukangasta.

Maaliskuussa osallistuin myös ensimmäiseen opinnäytetyöseminaariin, jossa rajaukset työlle ja sen aikataulutukselle saivat varmistuksen. Ensimmäinen seminaarin yhteydessä käytiin tarkemmin läpi opinnäytetyön suunnitelma ja solmittiin ohjaussopimus.

Elokuussa 2017 oli toinen seminaari, jossa työ oli jo muovautunut lähes valmiiseen muotoonsa. Kolmannessa seminaarissa, syyskuussa, sain työlleni palautetta vertaisopponoiljalta. Tein palautteen perusteella vielä pieniä korjauksia ja palautin opinnäytetyöni tarkistusta varten.

5.2 Haastatteluista ja verkkoalustasta

Verkkokurssin toteutus alkoi Moodle-pohjan luomisella. Poliisiammattikorkeakoulun Elise Majander loi alustan, johon aloin kerätä tietoa ja työstää verkkokurssia. Moodlen käyttäminen sisällöntuottajana vei aikaa ja vaati hieman perehtymistä. Myös järjestelmäpäivitykset söivät oman osansa toteuttamisvaiheesta lähinnä hidastamalla prosessia käyttökatojen vuoksi.

Jonna Turunen toimii rikosylikomisarina Helsingin poliisin vakavien henkilöön kohdistuvien rikosten yksikössä. Haastattelin Turusta hänen työpaikallaan Helsingin poliisilaitoksella 10.5.2017. Haastattelussa sain hyvää materiaalia nimenomaan käytännön toimista, jotka esitutkintaan liittyvät. Myös verkkokurssin sisältöön Turunen antoi vinkkejä. Turusen mukaan verkkokurssiin oli hyvä sisällyttää käytännönläheistä tietoa ja malli-lomakkeita.

Turusen toiveesta verkkoalustalle luotiin kysymys/vastaus- kohta, johon kokosin yleisimpiä kysymyksiä, joita uhrin kohtaaminen on herättänyt. Näihin on annettu vastaukset ja toimintaohjeet. Tarkastutin kyseisen esityksen Turusella ennen sen siirtämistä verkkoalustalle. Turunen oli koonnut diaesityksen, joka on myös liitetty verkkoalustalle.

Se on erittäin käytännönläheinen ja tiivis paketti uhrin kohtaamisesta – ja suunnattu nimenomaan poliisimiehille.

Sain idean Turuselta myös siitä, että verkkoalustalle olisi hyvä liittää lomakkeita, joita esitutkinta vaiheessa tutkijan tulee täyttää. Tein malliksi esitetyt lomakkeet kirjallisesta vahvistuksesta ja suojelutarpeen arvioinnista. Molemmat liitettiin verkkoalustalle.

Helsingin Rikosuhripäivystyksen kehitysjohtaja Jaana Koivukangas oli toinen haastateltavani tätä opinnäytetyötä tehdessä. Koivukangasta haastattelin RIKUn Helsingin toimipisteessä 12.5.2017. Koivukangas antoi näkemyksiä siitä, kuinka poliisin ja RIKUn yhteistyö on sujunut. Myös verkkokurssin sisältöön Koivukangas antoi vinkkejä ja materiaalia. Tilastoita palveluihin ohjauksesta sain myös Koivukankaan kautta.

Koivukankaan toiveesta verkkoalustalle liitettiin Rikosuhripäivystyksen tuottama lyhyt video siitä, kuinka RIKU on mukana rikosprosessissa. Koivukankaan mukaan video antaa poliisimiehille hyvän pohjan sille, että he voivat luontevammin kertoa RIKUsta asiakkaalle. Verkkokurssiin on lisätty diaesitys Rikosuhripäivystykseen ohjaamisesta myös heidän näkökulmastaan.

Molemmat haastattelut toivat mielestäni suurta lisäarvoa opinnäytetyölle. Haastatteluista sain tuoretta tietoa siitä, kuinka yhteistyö toimii. Verkkoalustalle liitettävän materiaalin kokoamisessa haastateltavat olivat erittäin suuressa roolissa.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyöni on toiminnallinen kehittämistyö, jonka lopputuotoksena tein materiaalipankin verkkoalustalle. Opinnäytetyön tuotosta edeltänyt kirjallinen teoriaosuus on koottu erilaisia lähteitä apuna käyttäen. Raportti koko prosessin etenemisestä kuvaa työn etenemistä ideasta valmiiksi kehittämistyöksi.

Teoriaosuudessa käsittelen rikosuhridirektiiviä, rikoksen uhrin käsitettä sekä uhrille suunnattuja tukipalveluita. Teoriaosuuden pohjana on käytetty lakeja, laintulkintoja, hallituksen esityksiä, tutkimuksia, muita kirjallisia lähteitä sekä haastatteluja. Pääasiallisena viitekehyksenä toimii kuitenkin rikosuhridirektiivi.

Toiminallinen osuus on toteutettu Moodle-alustalle. Työ löytyy poliisiin TUVE-Moodlesta nimellä ”2017 Materiaalipankki rikosuhridirektiivi”. Materiaalipankkiin on pääsy kaikilta poliisin sisäiseen verkkoon kytketyiltä työasemilta. Toiminnallisen osuuden työstämisestä olen pitänyt projektille ominaista ”päiväkirjaa” työn etenemisestä. Työn etenemisestä voi lukea tämän luvun alusta.

6. POHDINTA

Opinnäytetyön tekeminen oli pitkäjänteinen prosessi. Olen tehnyt aiemmin opinnäytetyön toimeksiantotyönä, joten aluksi oman aiheen kehittäminen, rajaaminen ja muotoilu olivat haasteellisia toteuttaa. Muina haasteina koin lähdemateriaalin kokoamisen haastavuuden, sillä aihe on melko tuore, eikä tuloksia käytännön vaikutuksista ole vielä saatavilla.

Haastattellessani Rikosuhripäivystyksen Koivukangasta selkiintyi itsellenikin kuva siitä, kuinka uhrin kohtaamiseen tarvitaan yhtenäinen malli. Malli on sisällytettävä poliisin perusrakenteisiin, eikä ohjaaminen tukipalveluiden pariin saa jäädä henkilökohtaisten suhteiden varaan. Ohjaaminen tuen piiriin ei saa riippua uhrin asuinpaikkakunnasta, vaan sen on oltava samalla tasolla maanlaajuisesti. Toivon opinnäytetyöni tietopakettia antavan ainakin alkusysäyksen sille, että laitoksilla havahdutaan lain velvoittamiin vähimmäisvaatimuksiin ja niiden täytäntöönpanoon kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota.

Asetin alussa opinnäytetyölleni ja sen etenemiselle muutaman tavoitteen. Ensimmäiseksi tavoitteeksi asetin työn aikataulullisen etenemisen siten, että valmistun lokakuussa 2017. Pääsin tavoitteeseeni työstämällä opinnäytettä pitkällä aikavälillä vähän kerrallaan. Toisena tavoitteena pidin Juha T. Hakalan oppaasta löytyvää saatetta ”Hyvä opinnäytetyö on käytännönläheinen ja yhteydessä työelämään...” (Hakala, 2004. 33). Mielestäni olen sitonut opinnäytteeni työelämään haastattelemalla asiaan perehtynyttä poliisimiestä ja sidosryhmän edustajaa. Lopputuotoksen on tarkoitus palvella työelämää siten, että se on saatavilla ja hyödynnettävissä päivittäisessä poliisitoiminnassa. Tämä olikin viimeinen tavoitteeni opinnäytetyölle ”Opinnäytteen tulee olla suunnitelmallisesti tavoitteisiin etenevä, analyttinen ja looginen, ja sen tulee olla hyödynnettävissä ja hyödyllinen” (Hakala, 2004. 35).

LÄHTEET

- Ensi- ja turvakotien liitto. Tietoa liitosta. Luettu 27.3.2017. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tietoa-liitosta/>
- Hakala, J. 2004. Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Huoma Henkirikoksen uhrien läheiset RY. Luettu 27.3.2017. <http://huoma.fi/index.html>
- Kjällman, P. (toim.) 2011. Rikoksen uhrin käsikirja. Juva: Bookwell Oy.
- Koivukangas, J. 2017. [Haastattelu] 12.5.2017. Haastattelijana Lilli Kero.
- Kumpiniemi, N. 2017. Asianomistajan suoje- tukitoimet rikosprosessissa Poliisin rooli rikoksen uhrin suoje- lutoimien toteuttajana. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.
- Laine, M. 2016. Kuka on rikoksen uhri? Haaste 1/2016. Lahti. Oikeusministeriö & Rikosentorjuntaneuvosto.
- Lehtonen, J. 2016. Direktiivikoulutuksia yhteistyössä poliisin kanssa. RIKU Rikosuhripäivystys 3/2016. Helsinki: Printmix Oy.
- Liukkonen, S. 2016. Rikosuhridirektiivi ja uhrin kohtaaminen puhuttavat RIKU-seminaarissa. RIKU Rikosuhripäivystys 3/2016. Helsinki: Printmix Oy.
- Monika-Naiset Liitto RY. Luettu 27.3.2017. <https://monikanaiset.fi/>
- Naisten linja. Naisten linjan palvelut. Luettu 27.3.2017. <https://www.naistenlinja.fi/palvelut/>
- Nettiturvakoti. Luettu 27.3.2017. <https://www.turvakoti.net/site/>
- Nollalinja. Tietoa Nollalinjasta. Luettu 27.3.2017. <https://www.nollalinja.fi/tietoa-nollalinjasta/>
- Oikeusaputoimisto. Luettu 27.3.2017. <https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/>
- Oikeusministeriö. 2016. Rikosuhrimaksu käyttöön joulukuun alusta. Luettu 27.3.2017. <http://oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2016/11/rikosuhrimaksukayttoon-joulukuunalusta.html>
- Raiskauskriisikeskus. Luettu 27.3.2017. <https://www.tukinainen.fi/>
- Rikosuhripäivystys. Luettu 17.3.2017. <http://www.riku.fi/fi/rikosuhripaivystys/>
- Rikosuhripäivystys. Mikä on rikosuhridirektiivi? Luettu 07.08.2017. <https://www.riku.fi/fi/ohjaa+asiakkaasi+rikun+palveluun/mika+on+rikosuhridirektiivi/>

Smolej, M. 2014. Kenelle väkivaltarikokset kasautuvat Suomessa? Poliisin tietoon tullut toistuva väkivalta ja sen uhrin. Yhteiskuntapolitiikka 79.

Tuorila, H. 2000. Apua uhrien ehdoilla Tutkimus Suomen Rikosuhripäivystyksen vaikuttavuudesta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 256. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino OY.

Turunen, J. 2017. [Haastattelu] 10.5.2017. Haastattelija Lilli Kero.

LIITEET

LIITE 1. Haastattelupohja

Haastattelu/Rikosuhripäivystys

Haastateltava: Helsingin Rikosuhripäivystyksen kehitysjohtaja Jaana Koivukangas
Haastattelu-aika: Perjantai 12.5. klo 14.00

Kysymyksiä:

- 1) Rikosuhripäivystyksen näkökulmasta – kuinka yhteistyö poliisin kanssa toimii?
- 2) Missä olisi eniten kehitettävää? Mistä kiitosta?
- 3) Onko toiminta samalla tasolla maanlaajuisesti?
 - a. Onko havaittavissa mahdollisia poikkeamia eri kaupunkien välillä?
- 4) Mitkä ovat mielestänne merkittävimmät muutokset, jotka uusi rikosuhridirektiivi toi tullessaan?
 - a. Onko mielestänne näihin muutoksiin reagoitu?
- 5) Koetko, että poliisin tietämys uhrin kanssa toimimisesta on riittävää/puutteellista?
 - a. Miltä osin?
- 6) Onko poliisi ohjannut palvelujen pariin enemmän rikosten uhreja muuttuneen direktiivin myötä?
 - a. Mahdollinen tilasto?
 - b. Paljonko yhteystietoja poliisi toimittaa RIKULle?
- 7) Mitä toivoisitte, että poliisimiehille suunnattu verkkokurssi uhrin kohtaamisesta sisältäisi?
 - a. Onko teillä mahdollisesti materiaalia, jota voisi lisätä verkkokurssin oppimateriaaliksi?
- 8) Onko uhreilta tullut palautetta poliisin toiminnasta palveluun ohjauksesta?
 - a. Minkälaisista?
- 9) Ovatko uhrin sanoneet, että olisivat toivoneet poliisin lähettäneen yhteystietonsa RIKULle?

LIITE 2. Haastattelupohja

Haastattelu/Helsingin poliisilaitos

Haastateltava: Helsingin poliisilaitoksen rikosylikomisario Jonna Turunen

Haastattelu-aika: Ke 10.5.2017 klo 12

Kysymyksiä:

- 1) Kuinka yhteistyö RIKU:n kanssa toimii?
- 2) Missä olisi eniten kehitettävää? Mistä kiitosta?
- 3) Onko toiminta samalla tasolla maanlaajuisesti?
 - a. Onko havaittavissa mahdollisia poikkeamia eri kaupunkien välillä?
- 4) Mitkä ovat mielestänne merkittävimmät muutokset, jotka uusi rikosuhridirektiivi toi tullessaan?
 - a. Onko mielestänne näihin muutoksiin reagoitu?
- 5) Koetko, että poliisin tietämys uhrin kanssa toimimisesta on riittävää/puutteellista?
 - a. Miltä osin?
- 6) Mitä toivoisitte, että poliisimiehille suunnattu verkkokurssi uhrin kohtaamisesta sisältäisi?
 - a. Onko teillä mahdollisesti materiaalia, jota voisi lisätä verkkokurssin oppimateriaaliksi?